

centres religiosos (la Seu, esglésies parroquials i d'altres, convents, monestirs, etc.). També és present la caritat envers els desvalguts, especialment els hospitals i els col·lectius de pobres vergonyants, donzelles per maridar i captius per redimir.

Com sabem bé, i l'autora del llibre ho remarca, la familiaritat amb la mort era una constant d'aquells durs temps medievals, que encara es va fer més palesa a partir de les grans pestes de la tardor medieval. D'aquí l'"èxit" que tengué la representació al·legòrica de la mort, present en la iconografia en forma d'esquelets descarnats i altres formes que intervenen en el món dels vius. També és l'època del ball repulsiu de la dansa mortuòria, de les peces musicals que tenen com a protagonista la mort i de la literatura macabra, amb obres teatrals com l'esplèndida representació de la mort mallorquina del segle XVI, anònima. Tot plegat estava pensat perquè el fidel pogués acostumar-se a una realitat amb la qual convivia. De fet, el cementeri feia part de l'església, el que representava una connexió a tots els nivells entre aquest món i l'altre.

Un últim mèrit del llibre és que el seu resultat no s'acaba amb la publicació de l'obra. Els centenars de testaments enumerats al final permeten ulteriors recerques a qui estigui interessat a aprofundir sobre un determinat tema. I permeten fer-ho amb l'avantatge (enorme avantatge!) de tenir a mà la referència documental, de poder anar a tir fix. Aquesta relació té un valor immens per a l'investigador, més i tot si tenim en compte les presses i la immediatesa que predominen avui dia a l'hora d'investigar. Una circumstància que no sempre és deguda a l'investigador, ja que aquest es troba constret per terminis i imperioses necessitats curriculars si vol treure alguna mena de profit acadèmic al treball, cosa, d'altra banda, ben legítima. Per sort, en aquesta ocasió la tasca s'ha pogut dur a terme al marge d'aquests imperatius i això es nota dels de la primera línia del llibre fins a la darrera. Sens dubte ens trobam davant una obra de referència sobre la mort a la Mallorca medieval, el segle XV especialment, que omple un buit historiogràfic pendent. I sobretot l'omple amb un dedicació i una dignitat que demostren que el medievalisme mallorquí, personificat per a l'ocasió en la professora Maria Barceló Crespi, és capaç d'assolir fites d'alçada, que res no tenen a envejar a la millor recerca estatal o internacional que s'hagi fet i es fa sobre la matèria.

DOMINGO PONS, Antoni: *La ciutat tancada*, Alcúdia, Ajuntament d'Alcúdia, 2019, 217 p.

Miquel Josep Deyà Bauzà

Universitat de les Illes Balears

Hi ha localitats que han aconseguit una personalitat ben marcada. Aquest fet no pot ser sols imputable a condicions geogràfiques, històriques o altres, sinó també a que la consciència de pertinença ha estat i està ben marcada en els seus habitants i en la seva elit intel·lectual. Alcúdia n'és, a escala mallorquina, un clar exemple. De les seves condicions geogràfiques derivades de la seva badia, de la murada medieval, renaixentista

i posterior, de la seva peculiar evolució des de l'Edat Mitjana, passant per l'episodi de les Germanies i el despoblament del segle XVII, n'ha sabut treure un profit ben envejable. Aquesta situació hagués estat impossible si no fos per l'existència de lletraferits –també d'autoritats locals val a dir-ho avui que els gestors de la cosa pública són merescudament bastant impopulars– que partint d'un patriotisme local han aconseguit fites ben importants a partir de l'estudi documental i del patrimoni local. En el cas d'Alcúdia aquesta tradició té avui un bon continuador, per ventura el més brillant dels actuals, en la persona d'Antoni Domingo. Ja ens avisà Ortega y Gasset dels perills que es podien derivar del savi que ho coneix tot de la seva especialitat però ho desconeix també gairebé tot de les altres ciències i fins i tot de la cultura general, convertint-se en una tipologia més de l'home-massa. L'autor del llibre és en la seva trajectòria i en l'obra que ara analitzem una prova del contrari que s'acaba de dir i, per tant, una llum d'optimisme en un món on fins i tot aquesta mena d'home-massa que ho sap tot d'una part minúscula de la ciència i del món està cedint el protagonisme a homes-massa molt més vulgars. Arquitecte de formació i professió, el coneixement documental i històric que traspua aquesta obra i, en general, tots el treballs d'Antoni Domingo és envejable inclús per a un historiador.

L'estudi parteix de les necessitats de reformar las muralles medievals després de les Germanies. Com fou habitual fins ben entrada la segona meitat del segle XVI s'optà per a reformar la murada medieval en lloc de fer-ne una de nova planta. Es tracta d'un procés conegut però que es resumeix molt bé en el llibre. Una referència ben necessària per tal de passar a la que, al nostre parer, és una de les millors aportacions de l'obra: l'estudi de la gènesi i execució del segon cinturó de murada. Atès que les restes que ens han arribat de la segona murada són limitades, sobretot pel que fa a les cortines, als que no som arquitectes se'ns fa difícil entendre la seva funció i sobretot la seva raó de ser. Per això aquest capítol del llibre és ben profitós. El debat sobre la necessitat del segon cinturó, el progrés del llarg procés de construcció, les despeses que suposà i la contextualització d'aquests factors dins l'evolució de la política internacional i l'evolució de la poliorcètica queden recollits en aquestes pàgines sense desviar-se de l'objecte d'estudi i sense entrar en qüestions tècniques que allunyen al lector no especialista. Són de destacar en aquesta part del llibre les referències a Vicens Mut i especialment el recull i tractament que es dona de les diferents representacions de les muralles a plànols, perfils i altres. De fet aquest és un dels aspectes més útils i cridaners de l'obra. L'autor ha cercat i posat a l'abast del lector moltes representacions de la ciutat d'Alcúdia i de les seves muralles que fins ara eren o desconegudes o escassament tractades, labor que és acompanyada d'un text clar i concret. Tot plegat fa que el procés cronològic de construcció del segon cinturó de les muralles es pugui seguir en el text i a la imatge. La reproducció d'altres elements com és el cas del escuts és un exemple, un més, de la sensibilitat cultural de l'autor i de la seva ample i moderna concepció del patrimoni.

És en la part dedicada al segle XVIII, singularment a la Guerra de Successió i els anys immediatament posteriors, on la col·lecció de planells que se'ns presenta és més nombrosa, tal i com passa arreu d'Espanya i Europa. El lector una mica inserit en el tema pot observar, fins i tot formalment, la influència francesa i de fet alguns dels plànols que se'ns presenten estan depositats a museus francesos o foren emprats per autoritats d'aquesta nacionalitat. Aquesta part de l'obra on no pot deixar de vincular-la a la ja clàssica obra de Tous Melià sobre Palma. De fet l'aportació de Domingo no desmereix res intel·lectualment en relació a

la de Tous i pels estudiosos de la història militar es tracta d'obres que haurem de manejar conjuntament, atès que les dues badies són les porcions de l'illa estratègicament més importants i on es podia esperar amb més facilitat un desembarcament enemic. Pels estudiosos dels plànols o mapes com objectes i de la història de la cartografia aquesta aportació és un bon complement del monumental treball de Rosselló Verger sobre els Països Catalans. Tant de bo que tinguéssim o tinguem en un futur aportacions locals com les d'Antoni Domingo per tal de completar des d'un punt de vista *micro* la cartografia històrica dels diferents àmbits hispànics i, a ser possible, amb la claredat expositiva i clara connexió amb la història en general que presenta el treball que aquí recensionem.

En ocasions els lectors demanem als llibres que ens responguin a preguntes o dubtes que ja teníem abans de començar-ne la lectura. No ens adonem de que abordar els temes que prèviament ens preocupàvem suposaria confeccionar un llibre distint. En aquesta línia per ventura l'autor ens podria explicar la relació entre la fortificació d'Alcúdia en el segle XVIII i el fet de que Menorca estigués en poder britànic. La dominació britànica de l'altra de les Balears suposà un nou perill i un nou paper per a Mallorca i singularment pel nord-est. El que s'acaba de dir quedà ben palès en l'intent d'invasió de Menorca des de Mallorca de 1738-1741 com a maniobra de distracció de la Guerra de l'Orella de Jenkins estudiada per Gual Simón i nosaltres mateixos i que, probablement, mereixeria alguna menció en el llibre.

D'especial importància cartogràfica resulta el capítol dedicat a la decadència de la fortificació d'Alcúdia i el seu primer intent de demolició. Es reproduïen els treballs de l'enginyer Ballester Zafra, alguns ja coneguts, i el material depositat a l'*Archivo Intermedio Militar de Baleares*. Els capítols posteriors es dediquen a l'abandó de la fortificació. Poc a poc el protagonisme cartogràfic va donant pas al pictòric i fotogràfic. Tot plegat una forma d'adonar-nos de les dimensions de les primeres restauracions-reconstruccions dutes a terme en el segle XX. Es recullen a l'obra, amb gran erudició i de forma molt documentada, els intents de demolició de la major part de les muralles amb arguments higienistes i suposadament progressistes. Una vessant local d'un debat que es produeix a tota Espanya i a gran part d'Europa. De nou aquesta narració va acompanyada d'un aparell fotogràfic ben valuós. La resta del llibre és, de fet, una crònica molt ben documentada dels debats haguts i intervencions realitzades des dels anys cinquanta del segle XX fins a l'actualitat, la qual cosa és una reconstrucció de la creixent preocupació pel patrimoni històric i la seva integració dins un urbanisme modern i una economia al·lucienca clarament abocada cap al turisme. És d'agrair el glossari amb que acaba el llibre i que ens demostra que no és, ni ha estat concebut, com un estudi per a persones que ja tingui coneixements sobre el tema

En definitiva, un estudi de *longue durée*, que conjumina aspectes tècnics de l'arquitectura i la història de l'urbanisme amb més generals i amb uns grans coneixements de fonts, bibliografia i material gràfic de tota mena. Una obra que és un complement excel·lent, des d'una perspectiva local, d'obres sobre història dels nuclis urbans, de l'urbanisme i la cartografia en un àmbit més general (Mallorca, les Illes Balears o les terres de parla catalana). Sols ens resta felicitar a l'autor i a l'editor, Ajuntament de Alcúdia, i col·laborador, el Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears, per uns treballs que a ells els honora i a nosaltres en ajudarà en la nostra feina de professionals de la història.

Dia de Sant Tomàs Becket de 2019.

